

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Милена Цветкова, Софийски университет

За дисертационния труд: „Иновативен дизайн и експериментални структури във викторианската книга (1800-1900) – технология на релефен дизайн подвързия на Оуен Джоунс за „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“

За придобиване на образователна и научна степен “доктор” по научното направление 3.5 Обществени комуникации и информационни науки (Медии и комуникации – Визуална комуникация)

Автор на дисертационния труд: Малина Господинова Белчева-Ханджиева

Научен ръководител: проф. д-р Веселина Вълканова

Основание за представяне на становището: Член на научното жури за публичната защита на дисертационния труд, съгласно Заповед № РД-38-555/30.11.2020 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Представеният за публична защита дисертационен труд е оригинално авторско произведение на Малина Господинова Белчева-Ханджиева, създадено в рамките на свободна докторантура към катедра „Пресжурналистика и книгоиздаване“ във Факултета по журналистика и масова комуникация на СУ „Св. Климент Охридски“ по научната дисциплина „Визуална комуникация“ и под научното ръководство на титуляра на това научноизследователско поле в Университета проф. д-р Веселина Вълканова.

Проблемът, с който се е ангажирала дисертантката – да разкрие и обясни технологията на екстравагантния дори за Викторианската епоха дизайн на релефната кожена подвързия на книга, действително е подготвил изследването за изобилие от научни новини. Но дисертационният труд предоставя на науката нещо повече – реконструира на практика образец на тази книгоиздателска технология в изначалната му оптическа, тактилна, естетически достолепна архитектура. Авторката на тази дисертация е пряк инициатор и автономен реставратор на изданието на „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“ от 1861 г., собственост на Института по изкуствата на Чикаго в САЩ (The Art Institute of Chicago).

Това са достатъчни основания още в началото на своето изложение да заявя високата си оценка за изследването и респекта си към научното ръководство на завършения труд, предложен за защита.

1. Параметри на дисертационния труд

Общият обем на труда е 360 страници. Основният текст е 251 страници. Библиографията съдържа 363 коректно описани информационни ресурси, от които логично само 47 са на български език, предвид географските и историческите корени на изследвания предмет.

Структурата на дисертационния труд съответства на световните стандарти. Организирана е прецизно в четири глави, увод, заключение, библиография и пет приложения. Логично е за такова научно-приложно изследване корпусът от приложения да бъде по-богат.

Приветствам решението за интегриране на част от снимковия материал в основния текст, а в петте приложения към труда да се обособи само фотодокументацията, свързана с

проучването и реставрационната дейност на дисертантката върху книгата "Псалмите на Давид". Научното съдържание при изследвания върху визуалната комуникация доказва комуникационно-рецептивната компетентност на автора именно когато е синхронно визуализирано.

2. Актуалност и значимост на разработвания в дисертационния труд проблем

Темата за реставриране на книгата като движимо културно наследство почти отсъства като дисертационен проект в България. Регистърът за научната дейност в РБългария на НАЦИД към януари 2021 г. показва, че с ключови думи "консервация и реставрация" защитените дисертации са общо 12 (предимно върху химико-технологичните аспекти на материалите, недвижимото културно наследство и изобразителното изкуство), но само една е в научното направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки.

Рядкост дори в света са научните опити за реконструиране на книгоиздателското изкуство в който и да е от периодите на Гутенберговата ера.

Настоящият дисертационен труд „Иновативен дизайн и експериментални структури във викторианската книга (1800-1900) – технология на релефен дизайн подвързия на Оуен Джоунс за „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“ е важно усилие в тази посока. А по-важното е, че има добавена стойност, защото залага на комуникационния подход и на теорията на медийния дизайн на книгата.

2. Теоретична и научноинформационна осведоменост

Научната рефлексия на авторката Малина Белчева-Ханджиева правилно ѝ подсказва, че неуспехът в реставрирането на образци на викторианската книга от XIX век се дължи на липсата на критични изследвания на технологията на книгопечатане и книгоподвързване за този период, дължаща се на отсъствието на документираните процедури и на техническа информация от по-ранни процеси на реставрация.

Правилността на наблюденията и изводите е подготвена от релевантния избор на солидни исторически, изкуствоведски и културологични трудове върху Викторианската епоха в Англия, включително и върху стадия „декаданс“ в европейската култура от края на XIX – началото на XX в. Авторката проучва релевантните англоезични изследвания по история на книгата през XIX в.; набавя си богат фонд от патенти за приложните занаяти от тази епоха; цитира основните публикации, които обясняват структурата на викторианския албум. Документално-нормативната рамка за международните аспекти на предметното поле би била по-пълна, ако беше отделено внимание на принципите на IFLA за реставрация в библиотеките¹.

3. Методика на изследването

Като реакция на своя явен социален ангажимент дисертантката ни предоставя едно научно изследване, проведено чрез старателно обмислена методика.

Предметът на изследователския интерес е добре очертан – иновативната и експериментална технология, използвана за дизайна на подвързията на книгата „Псалмите на Давид“, издадена през 1861 г. и превърнала се в образец на декоративното издателско изкуство на Великобритания.

За положителния резултат от дисертационния проект допринася правилно избрания комплексен подход: съчетава културно-исторически, биографичен, сравнителен и илюстративен подход и интегрира релевантните на научния проблем класически методи като дедукция, анализ и синтез и десктоп проучвания.

¹ IFLA's Book Conservation Principles. In: Conservation OnLine (CoOL), 1988, Vol. 12, No 5. Reprinted with permission from IFLA Journal, 1979, Vol. 5, No 4, pp. 298-300. <https://cool.culturalheritage.org/byorg/abbey/an/an12/an12-5/an12-511.html>

Целта на дисертационния труд е реалистична, добре фокусирана и затова е успешно изпълнена: изследването на метода на релефна подвързия на книгата „Псалмите на Давид“ и на причините за физическа деградация на нейните екземпляри да допринесе за пълното разбиране на технологията на книгите с релефен дизайн подвързия от Викторианската епоха.

Прецизно проведеното теоретично и приложно изследване води Малина Белчева-Ханджиева до един непредвиден и неочакван извод. Тя установява, че екземплярите от цялото първо издание на изследваната викторианска книга се различават един от друг. Това означава, че издателят издатели са Оуен Джоунс (1809-1874), умишлено не е следвал стандартизация – тиражът на издадената от него книга „Псалмите на Давид“ от 1861 г. е еkleктичен и разнороден, защото е произведен по необичайно експериментален и иновативен метод. Авторката установява още, че именно финансовото състояние на Оуен Джоунс му позволява да експериментира с техниката на литографията и с релефната подвързия в пищен средновековен стил.

5. Приноси на дисертационното изследване

Във фазата на самооценка дисертантката е формулирала шест приноса, които приемам. Ще си позволя от моя гледна точка да ги интерпретирам малко по-концептуално и ще ги организирам в три категории: иновативна внедрителска стойност, научно моделиране и научна далновидност.

- *Иновативна внедрителска стойност.* Чрез реализираната от Малина Белчева-Ханджиева реставрация на викторианската книга “Псалмите на Давид” в Музея за изящни и приложни изкуства на Чикаго, тя внедрява в реставрационната практика нова подвързия – по-устойчива и създадена специално за реставрация на книги с албумна структура във формат „фолио“. Както самата авторка го обяснява, това е „иновативен модел на „усилена албумна структура, която едновременно балансира тежестта на хартията и на кориците и осигурява подвижността на цялото книжно тяло“.

- *Научно моделиране.* В това отношение авторката е измислила и апробирала четири работещи инструмента:

- [1] процесуален алгоритъм на реконструиране на книжното тяло – от композиционната информация на оригиналните материали в дизайна на Оуен Джоунс до финалните довършителни процеси на последната реставрация на книгата;
- [2] модел за нова албумна структура на реставрирана викторианска книга;
- [3] алгоритъм за фотодокументиране на реконструкция на реставрационния процес.
- [4] формирана мрежа от институционални и индивидуални сътрудници за набавяне на историческа информация, патентна документация, експертни мнения и лабораторна инфраструктура от няколко държави.

В тези авторски постижения смятам, че се състои категоричното доказателство за приложимостта на научните резултати от дисертационното изследване.

- *Научна далновидност.* Правилото тук е ако има научен проблем („болест“), да се прицелим не върху болестта, а върху пациента като цяло. Което извършва и авторката – реставрационната ѝ дейност върху първото издание е само отправна точка за диагностициране на една аномалия в книгоиздаването през Викторианския период – нестабилност и нетрайност на материалите за подвързия, водещи до “деградация и увреждания.” Ако е вярна теорията на А. Тойнби за цикличността в социалното време, алузиите между днешните книгоезки практики и тези от Викторианската епоха могат да служат за предупреждение към бъдещите иноватори в дизайна на печатните книги. Нещо повече. Без да го заявява, докторантката прилага един от най-новите методи в науката – ретроанализа (т.нар. ретроника), заимстван от шахмата. Откриваме го в опита ѝ да

прогнозира грешките от миналото чрез събиране на изкуствено изключени събития („мастилени петна“) и възстановяване на листите на тези събития. Постига го при създадения нов подход за реставриране на тялото на викторианската книга „Псалмите на Давид“, за чиято основа г-жа Белчева-Ханджиева е решила да използва правените в миналото структурни промени и реставрационни намеси.

Достойнство в оценявания труд е и показаната лична култура на създаване и организиране на емпирични ресурси. Визирам петте приложения към дисертационния труд: Прил. 1. Фотографско изследване на копие от „Псалмите на Давид“ от специалните колекции на университета Нортуетърн, Прил. 2. Фотографско документиране на цялостния реставрационен процес на книгата „Псалмите на Давид“, Прил. 3. Паралелно фотографско сравнение на елементи от книгата преди, по време и след реставрация, Прил. 4. Фотографско изследване на подвързията и промени в оцветяването на кожата спрямо условията на средата и Прил. 5. Фотографско представяне на изложбата „Естетика на художествената книга от XIX и XX век“ в Чикаго. Всички приложения са доказателство за ситематизиращите умения на Малина Белчева-Ханджиева.

6. Потенциал на получените в дисертационния труд резултати и приложна стойност

Научният резултат в настоящия дисертационен труд има безспорна приложна стойност. Ще бъде от полза не само за застрашените от изгубване или разрушаване държавни библиотечни фондове, а и за сбирките с книги и печатни издания на частни колекционери, различни физически и юридически лица, притежатели на ценни колекции. Този труд неминуемо ще намери приложение при обучението и квалификацията на реставратори на книгата и специализиращи се в тази практика библиотекари.

Научните приноси и придобитите изследователски качества на Малина Белчева-Ханджиева трябва да се насърчат чрез научноизследователски проекти и активни академични ангажименти. Само така ще се постигне и оня ценен мултипликационен ефект, при който теоретичният, методологичният и консултантският опит от лабораториите по реставрация на книги и хартии в библиотечни и университетски институции в Чикаго (САЩ) и от проекта за Лаборатория по реставрация в Университетската библиотека, с които Малина Белчева-Ханджиева е била и продължава да е ангажирана, ще намери пряко приложение в наличните реставрационни лаборатории и ателиета в България.

Затвърдих убеждението си, че дисертантът Малина Белчева-Ханджиева се очертава като сериозен последовател на Гинка Съйкова от Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ при Софийския университет, която за първи път в България обедини теорията и практиката на консервацията и реставрацията на хартиения носител на информация с библиотекознанието и книгознанието.

7. Оценка на автореферата на дисертационния труд

Авторефератът е изготвен качествено и по правилата на научноинформационната документация. Обемът му е 29 страници. Самореферирането е извършено в съответствие с критериите за „информативен реферат“, т.е. съдържанието е възпроизведено чрез критично „компресиране“ на пълнотекстовата дисертация. Структурата му е ясна и детайлна. Съдържанието му вярно и точно отразява същността на дисертационния труд и дава обективна представа за целта, задачите и резултатите на проведеното изследване. В автореферата присъстват трите задължителни елемента: тезиси на основните идеи и изводи; самооценка на степента на новост и практическа значимост на изведените решения; експлициране на авторския принос в изследването.

8. Бележки, препоръки, въпроси

Имам една препоръка, засягаща терминологичната компетентност на дисертантката, тъй като в момента сътрудничи като експерт към техническия комитет „Архивна,

библиотечна и информационна дейност" на Българския институт за стандартизация² и се очаква да работи с безупречна прецизност върху превода на международните стандарти, силно необходими на консервационно-реставрационната наука. Препоръката ми е да не допуска компромис със стандартизираната лексика и терминологичната дисциплина в нашата научна област, особено когато научният обект е проблематизиран в технологичната парадигма. Например, не е желателно използването на буквално привнесената англоезична дума „копие“, дори само защото се обсъжда такъв уникален музеен артефакт като книгата „Псалмите на Давид“, чиито творец я посвещава на кралица Виктория. Терминът е „екземпляр“. Други волни употреби откриваме при имената на композиционните елементи на книгата като „титулярната страница“, „дясна корица“ и „лява корица“, наричани на друго място „първа корица“ и „втора корица“ или в комбинация „първата корица (лява/горна)“ (с. 121). Целият терминологичен тезаурус на издателската дейност и термините за структурните елементи на самите издания (книгите) са кодифицирани чрез национални стандарти от споменатия техническия комитет „Архивна, библиотечна и информационна дейност“ на БИС³.

За затвърждаване на добрите впечатления от цялостния труд ще бъде конструктивно да научим позицията на Малина Белчева-Ханджиева по един теоретичен въпрос. Той е насочен към отношението „тяло – визия“ в научното понятие за книга. Известно е, че според социологията (Джордж Хърбърт Мийд) обекти като книгите са първо социални и едва след това физически обекти. Комуникационната теория осмисля книгите като медия, т.е. като медийна платформа за единодействие между сензорна (физическа) комуникация и визуална (оптическа) комуникация. На базата на своята компетентност и придобит теоретичен опит може ли дисертантката да каже къде е границата между книгата като артефакт (предмет) и книгата като медия (средство за комуникация) по отношение на нейната физическа модалност? С други думи, кога една рядка и ценна книга (т.нар. раритет или куриозитет, по термина на проф. Стоян Аргиров), въпреки положените усилия за реставриране и реанимиране на нейното тяло, престава да бъде медия?

9. Публикации и апробация на научните резултати

Правя оценка на представения за получаване на образователна и научна степен „доктор“ дисертационен труд след валидиране на покритите минимални национални изисквания по чл. 4, ал. 3 и чл. 62, ал. 1 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Потвърждавам, че резултатите от изследването са апробирани с достатъчна периодичност и на авторитетна международна трибуна. Авторката доказва наличие на три научни студии по темата на дисертацията, публикувани в рецензирани и индексирани издания (две от които на английски език).

10. Заключение

Гласувам положително за представения за защита дисертационен труд със заглавие „Иновативен дизайн и експериментални структури във викторианската книга (1800-1900) – технология на релефен дизайн подвързия на Оуен Джоунс за „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“. Резултатите от проведеното теоретико-приложно изследване и направените изводи са оригинални, достоверни и приложими за научен оборот. С този труд ще бъде доразвита и обогатена теорията на консервационно-реставрационната наука.

От формално-нормативна гледна точка представеният за защита дисертационен труд отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав, на

² Според лично изготвената биографична справка, в програмите ISO/TC 46 “Информация и документация. Архивна, библиотечна и информационна дейност” и ISO/TC 46/SC 10 “Requirements for document storage and conditions for preservation”, работни групи „Document storage requirements” и „Requirements for materials related to preservation”.

³ БДС 2497:2017 Библиографски данни в книгите; БДС 11942:1990 Издания и аудиовизуални материали. Основни видове. Термини и определения; БДС ISO 14416:2020 Изисквания за подвързване на книги, периодични издания, продължаващи издания и други хартиени документи за използване в архиви и библиотеки. Методи и материали.

Правилника за приложението му и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, а именно:

- дисертационният труд е новост както за науката за медиите и комуникациите, така и за библиотечно-информационната наука;
- дисертационният труд притежава оригиналност на изследователския фокус;
- дисертационният труд обогатява съществуващите знания и ги развива;
- авторката притежава библиографска култура, познава научните публикации по темата си, умее да ги интерпретира и да обосновава достижими научни задачи;
- усвоила е технологията на научния подход, овладяла е съвременни научноизследователски методи и инструменти;
- дисертационният труд гарантира приемственост и предполага приложение на научните резултати в предстоящи научноизследователски или бизнес проекти.

Изброявам тези параметри, за да потвърдя, че е изпълнена квалификационната и научната цел на докторантурата на самостоятелна подготовка в Софийския университет, и че тяхната рекапитулация обективира заключението ми, че завършеният писмен труд трябва да бъде оценен най-високо.

Предложение към научното жури:

Потвърждавам пред членовете на Научното жури своята положителна оценка за научните качества на дисертационния труд със заглавие „Иновативен дизайн и експериментални структури във викторианската книга (1800-1900) – технология на релефен дизайн подвързия на Оуен Джоунс за „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“.

Предлагам единодушно да гласуваме ЗА получаването на образователна и научна степен „доктор“ на нейния автор – Малина Господинова Белчева-Ханджиева.

София, 01.02.2021 г.

Подпис:

доц. д-р Милена Цветкова,
член на научното жури